

Marinko VIDOVIĆ
Katolički bogoslovni fakultet, Sveučilište u Splitu
Matoševa 6
HR – 21000 SPLIT
mvidovic@kbf-st.hr

SABLAZAN U PAVLOVIM IZVORNIM SPISIMA

Sažetak

Polazeći od iskustvenog značenja pojma „sablazan“ i njegova starozavjetnog poimanja, autor u ovom radu istražuje Pavlove izvorne tekstove u kojima se pojavljuju glagol σκανδαλίζω i imenica σκάνδαλον te njihove istoznačnice λίθος προσκόμματος i πέτρα σκανδάλον. Rad je podijeljen u dva dijela na temelju glagolske ili imeničkih uporaba. U prvom dijelu istražuju se tekstovi 1 Kor 8,13, 2 Kor 11,29 i Rim 14,21, a u drugom tekstovi 1 Kor 1,23, Gal 5,11 i Rim 9,33; 11,9; 14,13; 16,17. Glagolska se uporaba odnosi na sablazan kao slobodnu (ne)namjernu ljudsku aktivnost koja kod drugih rezultira dvojbama, zapletanjima, skretanjima s ispravnog puta i padovima u procesu spasenja. Od nje, ako se radi o perifernim stvarnostima za spasenje (obredi, hrana), treba odustati, a sablažnjivo djelovanje koje nastaje zbog ispravne uronjenosti u Božje spasenjske naume i nije sablažnjivo jer rezultira lažnom i hipokritskom sablazni. Za sablažnjivost Božjih spasenjskih nauma u njihovu povijesnom ostvarenju, čiji je vrhunac u križu Isusa Krista, Pavao rabi imenicu. Ta je sablazan neizbježna zbog krivih ljudskih mjerila za Boga i njegovo spasenjsko djelovanje. U zaključku autor sažima rezultate istraživanja ističući da Pavao vrlo diferencirano pristupa fenomenu sablazni i da vrlo vješto integrira sablazan u Božje povijesno, ali otajstveno postupanje, u sablažnjivost samoga Boga koji za čovjeka uvijek ostaje semper maior.

Ključne riječi: Božji naum, briga za druge, križ Kristov, ljudska mjerila, pad, posrtaj, sablazan, savjest, spoznaja, vjera, vjerovjesničko djelovanje.

Uvod

U suvremenoj stvarnosti često se čuje govor o skandalu, a manje o sablazni. Obje riječi imaju korijen u grčkoj riječi σκάνδαλον i dosta isto značenje. Radi se o ljudskom djelovanju koje izaziva određeno čuđenje i uzbuđenje, određenu uzrujanost, pa onda i strah pred takvim tipom ponašanja. To je djelovanje koje iskače iz nekih uobičajenih i općeprihvaćenih normi i obrazaca ponašanja, suprotno im je i smeta drugomu ili mu nanosi bol. Njime se ugrožava dobro pojedinca, a još više društveno ili opće dobro.

Ako se riječju „skandal“, barem što se tiče aktera, uglavnom izriče zavođenje kao plansko i svjesno nastojanje oko zla, neuspjeha i propasti drugoga, sablazan se razlikuje od skandala jer sablazan je djelovanje koje može rezultirati pogubnim učincima za drugoga, ali ne mora biti namjerno. Sablazan se uglavnom i najčešće događa nenamjerno, ali ipak s određenom sviješću koja je plod bezobzirnosti, nemarnosti ili neodgovornosti za drugoga. Sablazan je slobodan čin pojedinaca ili skupina koji drugomu u nekoj konkretnoj situaciji može postati zamka ili prigoda spoticaja, gubljenja i pada. Sablazan kao učinak nečijeg djelovanja (pasivna sablazan) može biti rezultat i dobrog ili barem subjektivno ispravnoga čina drugoga (aktivne sablazni).

Svetopisamski govor o sablazni rabi različite riječi i pojmove. Najčešće susrećemo riječi *mikšōl* (מִכְשׁוֹל) ili *makšelah* (מַכְשֵׁלָה), a nisu rijetke ni riječi *miqdaš* (מִקְדָּשׁ), *'ben negef* (בֶּן נֶגֶף) i *šūr mikšōl* (צוּר מִכְשׁוֹל). Njima se, na temelju kontekstualne analize, izriče zamka, preprjeka, izgubljenost na putu, uzrok/kamen/stijena posrtaja, pada, odvođenje od cilja. Takvu uporabu najbolje vidimo kod Iz 8,14-15: „On će vam biti zamka (לְמִקְדָּשׁ), kamen spoticanja (נֶגֶף וְלִמְצָרָה), i stijena posrtanja (וְצוּר מִכְשׁוֹל) za obje kuće Izraelove, zamka i mreža (לְפָח) i lמוֹקֵשׁ stanovnicima Jeruzalema. Mnogi će od njih posrnuti (וְנָפְלוּ), pasti (וְנָפְלוּ), razbiti se (וְנִשְׁבְּרוּ), zaplesti se (וְנִקְשְׁוּ), uhvatiti se (וְנִלְקְדוּ).“ Tekst ističe skandalozno djelovanje i njegove učinke, a grčki prijevod (Septuaginta) djelovanje izražava sintagmama „stijena posrtanja“ (λίθος προσκόμματα) i „kamen pada“ (πέτρας πτώματα), a učinke sintagmama „past će“ (πεσοῦνται), „smrskat će se“ (συντριβήσονται), „prizemljit će se“ (ἐγγιούσιν) i „past će u roblje“ (ἀλώσονται). Izaija govori o Bogu i njegovu djelovanju komu je njegovo proročko poslanje i djelo očiti znak koji Izraelci ne prihvaćaju. Unatoč tomu, prorok želi ostati vjeran Bogu, što će mnogim stanovnicima Jeruzalema biti na posrtanje i propast. Bog i prorok su im zamka pred kojom se gube i lome.

U Mal 2,8 sablazan se odnosi na ponašanje naroda pred Božjim zahtjevima: „Ali vi ste s puta zašli, učinili ste da se mnogi o Zakon spotiču (הִקְשַׁלְתֶּם), raskinuli ste Savez Levijev, govori Jahve nad vojskama“. Septuaginta doslovno prevodi, osim što za „spoticanje o Zakon“ rabi glagol „oslabiti“ (ἡσθενήσατε) u Zakonu. Drugi prevoditelji na grčki (Aquila, Symmachus i Theodotion) rabe ovdje glagol *skandalizō*: „zavesti u Zakonu“. Isti glagol nalazimo u Ps 16,7 i više puta kod Siraha (9,5; 23,8; 32,15). Kako vidimo, u helenističkom judaizmu počinje prevladavati glagol *skandalizō* za stvarnost spoticanja, postavljanja zamke, oslabljenja, odlaska s pravoga puta koji je normiran Mojsijevim zakonom.

Novozavjetni pisci, vjerni Septuaginti, rabe uglavnom glagol *skandalizō* ili imenicu *skándalon*. Susrećemo ih kod Pavla, u Evanđeljima

i Otkrivenju. Uz to temeljno pojmovlje, Pavao rabi i imenicu πρόσκομμα, bez ikakva dodatka (Rim 14,13.20), ali povezujući je s imenicom σκάνδαλον (14,13), pokazuje da misli na istu stvarnost. Rabi i sintagmu λίθος (τοῦ) προσκόμματος i πέτρα σκανδάλου (9,32.33) oslanjajući se na Iz 8,14: לִצִּיּוֹר מִקְשׁוֹל לְאֶבֶן נִגְגָה וְיִסְדָּן. Iz paralelizma se vidi da mu ta dva izričaja: „stijena posrtaja“ i „kamen spoticanja“ imaju sinonimno značenje.

Za govor o (ne)namjernom obaranju nekoga na putu prema cilju ili o rezultatu takvoga djelovanja hrvatski jezik rabi glagol „sablazniti/se“, ili imenicu „sablazan“. Prema Hrvatskom enciklopedijskom rječniku sablazan je „ono što izaziva javno negodovanje i moralno ogorčenje; skandal, (...) nakaza, rugoba, (...) ono što navodi na grijeh; iskušenje, ono što može skandalizirati, šokirati, (...) – zbog čega pojedinac može - biti smućen, zaveden sablažnju“.¹

U ovom radu želimo istražiti Pavlov govor o sablazni. Njegovim tekstovima iz izvornih poslanica² pristupamo tako da ćemo najprije istražiti uporabu glagola σκανδαλίζω, a potom i imenice σκάνδαλον. Tekstove slijedimo u povijesnom slijedu njihova nastanka.

1. Uporaba glagola σκανδαλίζω

Pavao rabi glagol σκανδαλίζω u 1 Kor 8,13(bis), 2 Kor 11,29 i Rim 14,21. Na prvi mah vidi se iz konteksta da taj glagol veže samo uz ljudsku djelatnost.

1.1. 1 Kor 8,13

Raspravljajući o nekim iskrivljenim oblicima ponašanja u kršćanskoj zajednici koju je osnovao u Korintu,³ Pavao se osvrće na praksu blagovanja mesa koje je prethodno moglo biti žrtvovano idolima.⁴ Takvu

¹ Usp.: Vladimir ANIĆ i dr. (ur.), *Hrvatski enciklopedijski rječnik* (Zagreb: Novi Liber, 2002.), 1151.

² U izvorne Pavlove poslanice redovito se ubrajaju: 1 Sol, 1 i 2 Kor, Flm, Fil, Gal i Rim. Usp.: Raymond E. BROWN, *Uvod u Novi zavjet* (Zagreb: KS, 2008.), 442-445.

³ Radi se o nutarnjim podjelama i sukobima u zajednici (pogl. 1-4), o incestu i nemo랄u (pogl. 6.6.7), o nesigurnoj ženidbenoj praksi (pogl. 7), o odnosu jakih i slabih u vjeri i savjesti (pogl. 8-10), o neredima na bogoslužnim sastancima i u uzajamnim odnosima (pogl. 11-14), čak i o ispravnoj vjeri u uskrsnuće (pogl. 15).

⁴ Rabi imenicu εἰδωλοθύτον koja je složena od židovskog gledanja na stvarnost (εἰδῶλον) i grčke prakse (θύτον). Kao glagolski pridjev, θύτον označava nešto što je žrtvovano spaljivanjem. Inače, Grci bi za svoju praksu žrtvovanja mesa božanstvima rekli ἱερόθυτον.

praksu promatra i vrednuje iz napetog i plodnog jedinstva vjere, nade i ljubavi. Raspravlja o njoj u tri poglavlja 1 Kor (8-10)⁵ određujući je promišljanjem o savjesti, spoznaji, ljubavi i kršćanskoj slobodi kao odlučnim čimbenicima razgraničenja s poganstvom.⁶

Korintski kršćani su u sumnji i dvojbi u odnosu na zauzimanje stava prema praksi žrtvovanja idolima i prema sudjelovanju na gozbama u čast idola te objedovanju mesa koje se blaguje po kućama, a koje je prethodno moglo biti žrtvovano idolima. To je blagovanje bilo više znak i izraz društvene pripadnosti nego religiozne i religijske pripadnosti. One su ipak neodvojive. Uklopljenost u društvo pogađala je i kršćane poganskog podrijetla, jer je dovodila u pitanje njihovu kršćansku slobodu i uvjerenje, ali i kršćane židovskog podrijetla, jer su oni bili posebno obzirni prema čistoj i nečistoj hrani (*košer*) prema propisima Mojsijeva zakona. Poteškoća je slojevita i Pavao je rješava na više razina. Najprije se bavi pitanjem idola u kontekstu kršćanske spoznaje i opredjeljenja (8,1.6), zatim objašnjava kršćansku slobodu i njezine ograničenosti u konkretnom slučaju (8,7-13), potkrjepljuje svoje objašnjenje vlastitim primjerom (pogl. 9), primjerom iz Izraelove povijesti spasenja (10,1-13), zatim kršćanskom bogoštovnom praksom (10,14-22), da bi na kraju izložio kršćansko ponašanje u dvojbi je li nešto (ne)žrtvovano idolima (10,23 - 11,1).

Dvojba se odnosi na ponašanje u (ne)skladu sa spoznajom i savješću. I savjest je najprije spoznajna instancija, kako pokazuje i pojam *συνείδησις*,⁷ a spoznaja o kojoj govori odnosi se na kršćansku, a ne gnostičko znanje ili, točnije, na kršćansku teološku refleksiju općenito iz koje izranja etičko ponašanje. Kršćanska spoznaja koju Pavao prihvaća određena je participacijom u spoznaji koju Bog ima o njima, a ne uvjerenjem pojedinca da pozna nešto jer „još nije spoznao kako treba znati“ (8,2). Kršćanska spoznaja je čovjekov aktivni i zauzeti odgovor na Božju spasiteljsku inicijativu. Ona,

⁵ Za cjelovitost i povezanost ovoga teksta, vidi: Jerome Marphy O'CONNOR, „The First Letter to the Corinthians“, Raymond E. BROWN i dr. (ur.), *The New Jerome Biblical Commentary* (New Jersey: Prentice Hall, 1993.), 806. Za različite prijedloge i rješenja, vidi: John C. HURD, *The Origin of 1 Corinthians* (London: Camelot Press Ltd., 1965.), 43-47; 131-142.

⁶ Usp.: Marinko VIDOVIĆ, „Ljubav - praktična norma savjesti i vjere kod Pavla“, *Obnovljeni Život* 59 (2004.), 171-198.

⁷ Ono što izražava tom imenicom (usp.: 8,10.12; 10,25.27.28.29bis; 2 Kor 1,12; 4,2; 5,11; Rim 2,15; 9,1; 13,5), u 1 Kor 4,4 izrazio je sintagmom *οὐδὲν γὰρ ἑμαυτῷ σύννοια* - ničega (u) sebi nisam svjestan/ne znam. Savjest je kvaliteta uma koji ostvaruje moralni sud ili općeniti sud o onomu što je dobro ili zlo, vođa u moralnom djelovanju i sudac vlastitih ili tuđih prošlih čina. Pavlova uporaba imenice *νοῦς* funkcionira ponekad na isti način (usp.: Rim 7,23.25).

potpuno na crti starozavjetnog shvaćanja i uporabe glagola $\epsilon\lambda\theta\epsilon\iota$, označuje stupanje cjelovitoga čovjeka u prisan odnos s Bogom koji je, posebno u Kristu, spasiteljski zauzet za čovjeka pojedinca i narod. S tom spoznajom sva su stvorenja, ako ih se časti kao Boga, samo idoli.

Istinska i ispravna vjernička spoznaja najprije razlikuje Stvoritelja i stvorenje. Nijedno stvorenje nije i ne može biti Bog niti mu pripada božanska čast (usp.: 8,6). Utemeljena je na Božjem daru u Kristu. Zahvalni je odgovor na taj Božji dar, a ako to nije, „nadima, a ne izgrađuje“ (usp.: 8,1).

Iskazivanje božanske časti stvorenju bit je idolopoklonstva. Idol korijenski označuje prezentaciju nekoga ili nečega, ali je u proročkom, a onda i u kršćanskom navještaju poprimio pejorativno značenje lažnog božanstva. Za Pavla idoli „nisu bogovi“ (8,4-5), štoviše on njihovo čašćenje naziva demonskim (10,20). Za one koji to ne shvaćaju, meso koje je preostalo od poganskih bogoslužja i koje se prodavalo na tržnici ili blagovalo u hramskim nusprostorijama predstavlja problem savjesti, odnosno, može biti vrednovano kao idolopoklonstvo i sudjelovanje u njemu. Pavao takvu savjest koja se smatra okaljanom zbog mesa naziva nejakom, a sebe, u ime darovane mu slobode u Kristu, vidi na strani jakih, na strani onih kojima je dopušteno sve jesti, ali koji se dragovoljno odriče te slobode kako bi bio sluga sviju (usp.: 9,20-23). Pavlova norma ponašanja nije relativizam i kompromiserstvo, nego Krist i u Kristu ispravno shvaćen i protumačen Zakon.⁸ To je ono što on naziva „moje evanđelje“. On govori o slobodi kao kršćanin, a to znači da je određuje teološko-antropološki, teološko-kristološki, soteriološko-ekleziološki i eshatološki. To je odgovorna sloboda.

U Kristu i pristupu Bogu po njemu hrana i njezino blagovanje ne igraju nikakvu ulogu. Sva hrana, jer Pavao više ne govori o „mesu koje je žrtvovano ili je moglo biti žrtvovano idolima (*ειδωλοθύτα*)“, nego rabi pojam *βρωμα* (8,8), u službi je čovjeku i ne određuje njegov odnos s Bogom, ne omogućuje stupanje preda nj (*παραστήσει*). Ni blagovanje, ni odustajanje od blagovanja neke hrane ne određuje ono sadanje i ono konačno pred Bogom. To odlučuje slobodno opredjeljenje, koje ima i svoja ograničenja. Kad se slobodno opredjeljenje prakticira individualno, racionalno i supstancijalno, što je Boetijeva definicija osobnosti,⁹ bez osvrta na nejake, na one koji su drukčijega uvjerenja, bez odnosnosti s drugima, što je, čini se, Pavlovo gledanje na osobnost, moglo bi njima (slabima) biti kamen spoticanja (*πρόσκομμα*, 8,9) ili kako su lijepo preveli hrvatski prevoditelji „spoticaj“.

⁸ Usp.: Anto POPOVIĆ, „Sloboda i pravo apostola prema Prvoj poslanici Korinćanima 9,1-18“, Anto POPOVIĆ (ur.), *Biblijske teme. Egzegetsko-teološka analiza odabranih tekstova Staroga i Novoga zavjeta s Dodatkom* (Zagreb: KS, 2004.), 197-222.

⁹ Usp.: Stjepan KUŠAR, *Srednjovjekovna filozofija* (Zagreb: Školska knjiga, 1996.), 55-56.

Pavao jasno govori o tom spoticaju: „ako pak netko vidi tebe koji imaš znanje za stolom u hramu idolskom, neće li se njegova savjest, jer je nejaka, izgraditi da jede žrtvovano idolima?“ (8,10). Govor o „izgradnji“ je ironičan i gotovo sarkastičan. Radi se o lošem primjeru, neobaziranju na slabe, neuvažavanju njihova uvjerenja i procjene stvarnosti. Rabeći glagol *οἰκοδομέω*, ta se izgradnja i u negativnom smislu stavlja u crkveni okvir jer za Pavla je uporabljeni glagol uvijek ekleziološki pojam. Crkva se izgrađuje velikodušnošću i agapičnom ljubavlju, razumijevanjem, ispričavanjem i toleriranjem, a ne slobodnim ponašanjem koje proizlazi iz valjane spoznaje da su idoli ništa. Spoznaja nadima, a ljubav izgrađuje (*ἡ δὲ ἀγάπη οἰκοδομεῖ*, 8,1b). Ljubav je znak osobne zrelosti, odraslosti, osobito kada se živi u svijesti da drugi ima pravo na drukčije mišljenje i ponašanje.

Ne dovodi se u pitanje slobodu jakih u ponašanju, nego njihovo neobaziranje i neobazrivost prema onima koji nisu na istom stupnju spoznaje. Slaba spoznaja s uvjerenjem da se radi o idolima, uzimanje takvoga mesa i sudjelovanje na takvim gozbama doista čini idolopokloničkim, bez obzira na to što stvarno, rekli bismo objektivno, to nije. Poticaj u smjeru djelovanja drugih protiv ili u neskladu s uvjerenjem postaje spoticaj, kamen pada. Djelovanje protiv uvjerenja uzrokovano tuđim primjerom spoticaj je, još više, propast, ne samo aktualna nego i ona definitivna (eshatološka).¹⁰ Slabi su u nju gurnuti, potaknuti od jakih u spoznaji, a slabi su, argumentira Pavao, braća za koju je Krist umro (usp.: 8,12b-13). Bezobzirno djelovanje, čak iz uvjerenja i u slobodi, nije dobro ponašanje ako se njime ranjava nejaku savjest i potiče ju se na djelovanje suprotno njezinu sudu.

Da ne bi naređivao drugima kako ispravno postupati, Pavao u zaključku svoga govora progovara o onomu kako bi on postupao. On ima spoznaju i „pravo“, „punomoć“ (*ἐξουσία*, r. 9) jesti idolima žrtvovano meso jer zna da to nimalo ne dira njegove odnose s Bogom, ali svjestan da time može navesti druge na krivo ponašanje protiv vlastite spoznaje i uvjerenja, odustaje od svoje spoznaje i prava: „Ako jelo sablažnjava mog brata, neću jesti mesa do vijeka – da ne sablažnjavam svog brata“ (8,13). Blagovanje hrane, bilo koje hrane (*κρέα*), jer je to periferno za odnose s Bogom, ne smije nipošto biti povod sablazni (*σκανδαλίζει*), poticaj ili ohrabrenje brata za krivo postupanje.

Pavao se poticajno-parenetski zalaže za odgovorno postupanje, ono koje je obzirno i u konačnici određeno ljubavlju prema bratu za kojega je Krist umro. Ta ljubav (*ἀγάπη*) nije puki osjećaj, nego uvijek opredje-

¹⁰ Pavao rabi glagol *ἀπόλλυμι* vrlo naglašeno. Stavlja ga na početak rečenice. Propast se ne odnosi samo na slabe savjesti nego na slabe osobe (*ὁ ἄσθενῶν*). Radi se o osobnom spasenju kojemu je suprotstavljena propast (usp.: 1,18; 10,10; 15,18; Rim 14,15; 2 Kor 2,15).

ljenje za drugoga koje se iskazuje samoprijegom i žrtvom odustajanja od vlastite spoznaje i slobode ili, u najmanju ruku, njihovim ograničenjem (usp.: 1 Kor 13).¹¹ To je sebedarna ljubav u kojoj je prvo lice uvijek „Ti“, a ne „Ja“.

Ono o čemu je prije govorio rabeći riječ *πρόσκομμα* – kamen spoticanja, prepreka, zamka, sada govori rabeći glagol *σκανδαλίζω*. Da misli na isto, na kamen spoticanja, na zapreku preko koje se pada, vidljivo je iz Rim 14,13, gdje su te dvije riječi dovedene u izravnu svezu. Tu rabi sintagmu *πρόσκομμα ... ἢ σκάνδαλον*. Sablazan je takvo bezobzirno djelovanje koje (ne) namjerno drugoga potiče, navodi da djeluje protiv spoznaje i uvjerenja, takvo djelovanje koje otklanja ljubav iz međuljudskih odnosa i koje zbog toga uzrokuje pad i propast kod drugoga. Svaka spoznaja tek u ljubavi i s ljubavlju postaje normom ispravnoga djelovanja. Jedino ljubav gradi međuljudsko i crkveno zajedništvo do kojega je Pavlu jako stalo. U njoj i kršćanska sloboda postaje odgovorna, vodi računa o učincima djelovanja na druge, a bez toga lako postaje uzrokom sablazni.¹²

Sablazan je bitno određena ljudskom društvenošću, općim dobrom kao sveukupnošću „onih pretpostavki koje čovjeku omogućavaju ili olakšavaju usavršavanje njegove osobnosti“.¹³ Ne radi se tu o zbiru pojedinačnih interesa, o sinonimu za grupni interes, nego o transcendentnom dobru koje legitimira svako parcijalno dobro. U kontekstu brige za opće dobro sablazan ulazi u okvire govora o solidarnosti,¹⁴ o ljudskom dostojanstvu koje je obilježeno svjesnim i slobodnim izborom, uvjerenjem, a ne nagonom ili vanjskim pritiskom (usp.: GS 17). Društvena dimenzija sablazni plod je tipično ljudskog postojanja jer društvo nije samo zbroj svojih pripadnika nego dijelom i apriorni okvir ljudskog mišljenja i djelovanja. Pojedinaac je

¹¹ Usp.: Thomas SÖDING, *Die Trias Glaube, Hoffnung, Liebe bei Paulus. Eine exegetische Studie*, SBS 150 (Stuttgart: Verlag Katholisches Bibelwerk GmbH, 1992.), 121-144; Romano PENNA (ur.), „Solo amore non avrà mai fine. Una lettura di 1 Cor 13 nella sua pluralità di senso“, Romano PENNA, *L'apostolo Paolo. Studi di esegesi e teologia* (Cinisello Balsamo [Milano]: Edizioni Paoline, 1991.), 223-239.

¹² Usp.: Otto MERK, *Handeln aus Glauben. Die Motivierungen der paulinischen Ethik*, Marburger Theologische Studien 5 (Marburg: N.G. Elwert Verlag, 1968.), 122s.

¹³ Takvu definiciju općeg dobra nalazimo u: Ivan XXIII., *Mater et Magistra*, 65.

¹⁴ Pojam je novijega datuma, ali ga u biblijskom govoru uvelike pokriva pojam *ἀγάπη* – djelotvorna ljubav, premda ta dva pojma nisu istoznačnice. Ljubav je krjepost, proizlazi iz ljudske slobode, ljudskog izbora i opredjeljenja, a solidarnost je više utemeljena na društvenoj ontologiji, odnosno na načelu osobe koja je relacijski otvorena za ljubav, ali ne samo za ljubav već i za osobni interes. Solidarnost se obazire i na vlastite interese, ali ih nadilazi. Nadilazi ih ljubavlju prema Bogu i bližnjemu. (usp.: Špiro MARASOVIĆ, „Porijeklo i sadržaj pojma 'solidarnost'“, *Bogoslovska smotra* 74 (2004.), 353-376.).

upravo kao osoba odgovoran za zajednicu kojoj pripada i u njoj svojim životom može biti svjedočki spoticaj, a ne poticaj na putu vjere. Tu sablažnjivo ponašanje ulazi u domenu odgovornosti za predvidive posljedice svojih čina, svoga ponašanja, svoga svjedočenja. Zbog sablazni ljudsko se djelovanje mjeri i nenamjeravanim posljedicama čina, onima koje su uglavnom predvidive. Izbjegavaju se samo životnim svjedočenjem koje potječe iz ljubavi i brige za spas drugih, što je obaveza svakog Kristovog sljedbenika.

1.2. 2 Kor 11,29

Bez obzira je li nastala kao jedno pismo upućeno Korinćanima ili od više različitih pisama koja je pisao u različitim prigodama i koja su sada posložena zajedno u jedna spis,¹⁵ 2 Kor je, uz poslanicu Gal, najživotopisnija Pavlova poslanica, njegov osobni dokument, dnevnik jedne duše, Pavlove ispovijesti.¹⁶ U njoj je Pavao subjekt i objekt svekolikog pisanja, izuzev tekstova gdje je to izriječkom naznačeno (usp.: 3,18; 6,14 - 7,1). Želi pridobiti Korinćane za sebe, za svoj navještaj evanđelja i odvojiti ih od svojih protivnika koji ga pokušavaju i djelomice uspijevaju diskreditirati kao apostola i kao vjerovjesnika. Hvale se tuđim naporima (usp.: 10,15),¹⁷ svojim porijeklom (usp.: 11,22), većim služenjem Kristu od Pavla (usp.: 10,17; 11,23). Smatraju se „nadapostolima“ (11,5), što im Pavao ironično priznaje nazivajući ih „lažnim apostolima“ (11,13). Uznose se zanosnim iskustvima (usp.: 12,1.7) i pozivaju na pisane vjerodajnice, vjerojatno Jeruzalemske crkve, koje ih potvrđuju u njihovu apostolskom djelovanju (usp.: 3,1; 10,12.18). Predbacuju Pavlu da je jak samo izdaleka, na pisanoj riječi, a vrlo slab kada je nazočan u Korintu (usp.: 10,1.10), da nije poznavao Isusa (usp.: 5,16), da mu ne pripada (usp.: 10,7), da nije njegov službenik (usp.: 11,23), da jednostavno nije autentični vjerovjesnik.

Pavao ne raspravlja s protivnicima izravno, nego o njima govori Korinćanima. U obrani legitimiteta svojega apostolstva iznosi i svoje protuoptužbe predbacujući protivnicima, *summa summarum*, naviještanje

¹⁵ Za raspravu o tomu, vidi: Charles K. BARRETT, *Druga poslanica Korinćanima. Komentar Druge Pavlove poslanice Korinćanima* (Daruvar: Logos, 1997.), 26-43; Scott J. HAFEMANN, „Corinzi, lettere ai“, Gerald F. HAWTHORNE i dr. (ur.), *Dizionario di Paolo e delle sue lettere* (Cinisello Balsamo [Milano]: San Paolo, 2000.), 318-320; R. E. BROWN, *Uvod u Novi zavjet*, 537-540.

¹⁶ Usp.: Celestin TOMIĆ, *Počeci Crkve. Petar prvak apostolski* (Zagreb: Provincijalat hrvatskih franjevaca konventualaca, 1994.), 33.

¹⁷ O Pavlovim protivnicima u Korintu može se vidjeti izvrsno djelo: Dieter GEORGI, *Die Gegner des Paulus im 2. Korintherbrief. Studien zur religiösen Propaganda in der Spätantike* (Neukirchen: Neukirchener Verlag, 1964.).

neko drugog evanđelja, različita od njegova. Dok oni sve karte stavljaju samo na proslavljenog Krista, on svoj navještaj temelji na patničkom i proslavljenom Kristu, na nemirenju s time da se netko služi Kristom umjesto da svatko služi njemu i njegovu evanđelju. Život u Duhu koji nudi evanđelje nije slobodan od patnji i Pavao ih legitimira kao sastavni dio svojega vjerovjesništva oslonjena na Božje djelo u Kristu.

Pavao u više ih navrata, upravo na način katalogiziranja (usp.: 4,7 - 6,13; 11,23-33), ističe svoje patnje kao dokaz prikladnosti i autentičnosti vjerovjesništva, kao nužnost da bi se „život Isusov očitovao u našem smrtnom tijelu“ (4,11).¹⁸ Patnje su izraz katabatičkog i kenotičkog karaktera Božje objave u Kristu, koja se događa Isusovim poniženjem sebe do smrti na križu (usp.: Fil 2,6-11). Mnoge suprotnosti u njegovu vjerovjesničkom životu za Pavla su očitovanje i svjedočenje dramatičnosti i paradoksalnosti svojstvenih Božjem djelu u Kristu, posebno u njegovu križu (usp.: 6,3-10). Slabosti i poniženja jednako su Božji dar kao i uzvišena mistična iskustva. Iskustvo slabosti i božanske snage nisu dva vremenski susljedna, nego istovremena, supostojeća iskustva, tako da Božja snaga postaje očitom baš u slabosti.

Slabosti i patnje koje podnosi kao vjerovjesnik razlog su Pavlova ponosa za koji kaže da mu ga nitko neće oduzeti. On nije nikakav nadčovjek koji se dokazuje herojstvom patnje, nego je vjerovjesnik koji je kao Isus Krist čovjek za drugoga, a ne protiv drugoga. Premda nadilaze ljudsko poimanje i prihvaćanje, vjerovjesničke patnje su mu dokaz da je Bog u Kristu očitovao da se „njegova snaga potpuno očituje u slabosti“ (12,9). Patnje spojene s besplatnim naviještanjem evanđelja nisu razlog diskreditacije, nego su dokaz i prednost njegova vjerovjesništva. To na prvi mah izgleda kao njegovo bezumlje,¹⁹ a u stvari je svjedočanstvo da Bog ne ovisi o ljudskim snagama, potezima i gestama, čak ni onima koje se očituju u Crkvi, nego da traži slabe kao primatelje svoje moći. U patnjama i slabostima Krist i vjernik toliko se poistovjećuju da Pavao za obojicu može reći da žive „snagom Božjom“ (13,4). Način Božjega djelovanja, kada ga se ispravno shvati i prihvati, nije takav da ljude čini snažnijima, nego sve slabijima da

¹⁸ Usp.: Romano PENNA, „Sofferenze apostoliche, antropologia ed escatologia in 2 Cor 4,7-5,10“, R. PENNA (ur.), *L'apostolo Paolo*, 269-298.

¹⁹ Usp.: Josef ZMIJEWSKI, *Der Stil der paulinischen 'Narrenrede'. Analyse der Sprachgestaltung in 2 Kor 11,1 - 12,10 als Beitrag von Stiluntersuchungen neutestamentlicher Texte* (Köln-Bonn: BBB, 1978.), kvalificira ga i kao „govor luđaka“, što je stilska oznaka nekih nastupa ili književna vrsta, a Francesco BIANCHINI, *L'elogio di sé in Cristo. L'utilizzo della perianatologia nel contesto di Filippesi 3,1-4,1* (Roma: Pontificio Istituto Biblico, 2006.), smatra da se služi pretjeranom samohvalom kojom su se služili i njegovi protivnici.

bi u njima bila očita samo Božja moć. „Bog je sve zatvorio u neposlušnost da se svima smiluje“, tvrdi u Rim 11,32. Božja slabost i smilovanje snažniji su od svih ljudskih sila.

GovorosvojimslabostimaipatnjamaPavaozaključujespominjanjem sablazni: *τις σκανδαλίζεται καὶ οὐκ ἐγὼ πυροῦμαι* („tko se sablažnjava a ja da ne izgaram“). Očito je da se neki nad njima sablažnjavaju, da ih odvrćaju od Boga, da su im zapreka i zamka u ispravnom odnosu s Bogom. Bog križa i apostol koji ga nasljeđuje križevnim življenjem nekima nije pojmljiv ni prihvatljiv zbog njihova posve drukčijega poimanja Boga i njegova spasiteljskog djelovanja u povijesti. Pavao, naprotiv, uživa „u slabostima, uvredama, poteškoćama, progonstvima, tjeskobama poradi Krista. Jer kad sam slab, onda sam jak“ (12,10). Nije to nikakav mazohizam, nego uvjerenost i dokaz Kristove nazočnosti u vjerniku. Uronjen u blaženstva (usp.: Mt 5,3-12),²⁰ vjerovjesnik ljubi svoje neprijatelje, daje svoj život za bliženje, ne sudi druge, nego sebe, ima čisto srce, krotak je, ponizan i mirotvoran, milosrdan, oprašta, ne čini pravdu da drugi vide, moli za progonitelje, jednostavno izabire uska vrata i tijesan put koji vodi u radost.

Pavlov vjerovjesnički život, unatoč tomu što neki smatraju da ih odvodi od ispravnog odnosa s Bogom, svjedoči dostatnost Božje milosti koja ljudsku snagu usavršuje u slabosti (usp.: 12,9) i tko se sablažnjava nad životom koji je u službi drugima, u službi njihova spasenja, dokazuje da mu je Bog idol, a ne Bog koji se objavio u Isusu Kristu. Takva sablazan nije utemeljena, nego je lažna i hipokritska.

Sablažnjenost svojih protivnika njegovim vjerovjesništvom Pavao vrednuje kao pogrešnu, hipokritsku sablazan (*scandalum fariseicum*), kao sablazan zlobnih, i zbog toga ne odustaje od svojeg načina vjerovjesništva, štoviše, u njemu izgara. Za razliku od 1 Kor, ovdje ne odustaje od svojega ponašanja, ne uvažava sablazan Boga koji se objavio u Kristu i njegovu križu i takvu sablažnjenost smatra prijetvornom i krivom. Oprez da se drugoga ne sablazni ima i svoje okvire i ograničenja. U ispravnom teološkom i kristološkom okviru onaj koji sablažnjava, mora odustati od svojeg ponašanja za izgradnju i dobrobit zajedništva, ali ako je samo Božje djelo u Kristu nekomu sablažnjivo, očit je dokaz krivog poimanja i idolatriziranja i samoga Boga, traženja i prihvaćanja Boga samo po ljudskoj mjeri.

Unatoč sablazni svojih protivnika, Pavao kaže da on „izgara“ (*πυροῦμαι*). Taj glagol rabi još samo u 1 Kor 7,9 u kontekstu davanja savjeta o ponašanju neoženjenih i udovica u kršćanskoj zajednici. Njima savjetuje da se, ako se ne mogu uzdržati, žene i udaju „jer bolje je ženiti se nego izgirati“.

²⁰ Vidi: Adalbert REBIĆ, *Blaženstva* (Zagreb: KS, 1986.).

Izgaranje je izraz za jaku čežnju koja, ako joj se ne udovolji, uništava. Pavao, dakle, jako čežne naviještati Krista križa, pa koštalo što koštalo. Tek kada njegovo ponašanje ne bi odražavalo Kristov križ i njegovu snagu, bilo bi sablažnjivo. Križ ne može biti poticaj na grešno ponašanje, a ako se netko nad njim zgraža i odbacuje ga, nije sablažnjen, nego pokazuje neispravnost svoje vjere i krivih ljudskih težnji i očekivanja. Takvu sablazan ne treba izbjegavati, nego joj se valja oprijeti (usp.: Mudr 2,10-20).

Evandjelje o Božjoj mudrosti, koja je suprotstavljena mudrosti ovog svijeta, ne smije se pod svaku cijenu učiniti bezazlenim i prihvatljivim. Ono u svojoj radikalnosti nosi spasonosnu sablazan i lišiti ga te i takve sablazni značilo bi lišiti ga njegove spasonosne i spasotvorne snage. Navještaj Radosne vijesti i njezino dosljedno životno svjedočenje spasonosna je sablazan koja, dok izaziva otpor, dovodi do bolje prosudbe i usmjerava na pravu odluku. U tome smislu sablazan je kriza koja privodi bolesnike spasonosnom ozdravljenju.

1.3. Rim 14,21

Poslanica Rimljanima nije, kako se nekada smatralo, samo doktrinarni spis, sažetak Pavlova promišljanja o evanđelju koje je naviještao i naviješta, izlaganje koje ne vodi računa o stanju koje proživljava Pavao sam ili njegovi naslovnici. I ona je, kao i svako Pavlovo pismo, određena onim što proživljava Pavao,²¹ kao i stanjem naslovnika kojima se pisanim putem obraća.²² Ipak, ona je više od ostalih Pavlovihi spisa sustavna, promišljena i domišljena, pravi mali „traktat o evanđelju“.²³

Pozoran na stanje u rimskoj kršćanskoj zajednici, Pavao se u Rim 14,1 – 15,13 bavi poteškoćom prisutnosti u zajednici jakih i slabih u vjeri. Jaki smatraju da uživanje hrane *per se* ne dodiruje njihov odnos s Bogom, a slabi su u dvojbi i kolebanju u odnosu na uživanje ritualno nečiste hrane. Uvjereni da se hrana dijeli na čistu i nečistu, slabi se uzdržavaju od mesa i vina, opredjeljuju se za vegetarijanski način života iz religioznih razloga i kulturno-kalendarski prakticiraju svoju vjeru, a jaki, naprotiv, sve jedu, vino piju i sve dane u odnosu na bogoslužje smatraju jednakima. Vjera jakih, ne

²¹ Tu i tamo Pavao u Poslanici govori i o sebi, o svojem vjerovjesništvu, o svojoj dubokoj svijesti o etničkoj pripadnosti, o poteškoćama s kojima je sučeljen, a u zaključku poslanice očituje na kolokvijalan način svojim naslovnicima svoj dotadašnji život i svoje planove (15,16-32).

²² Usp.: Romano PENNA, „Rom 1,18-2,29 tra predicazione missionaria e imprevisto ambientale“, R. PENNA (ur.), *L'apostolo Paolo*, 126-134.

²³ Usp.: Jean-Noël ALETTI, *La lettera ai Romani e la giustizia di Dio* (Roma: Borla, 1997.), 194.

toliko u sebi koliko u primjeni, nije određena definiranim načelima i prethodno stečenim navikama, nego je određena Božjim milosnim djelovanjem u Isusu Kristu.

Zainteresiran za spašavanje crkvenog zajedništva, Pavao ne određuje ni porijeklo, ni identitet jakih ni slabih.²⁴ Zajedništvo je ugroženo prepirkama u mišljenju, prosvijetljenom i izgrađenom vjerom i vjerom koja je određena skrupulama.²⁵ Vjeru ovdje ne prikazuje, kao u početnim poglavljima Poslanice, kao jedini spasenjski put (usp.: 3,21-26), nego u praktičnom prosuđivanju života koji je u skladu i oslonjen na opravdanje po Božjoj milosti. Takva vjera ne gleda život ponajprije kao življenje ili umiranje sebi, nego se i život i umiranje prosuđuju iz odnosa prema Gospodinu, posebno iz odnosa prema njegovu eshatološkom sudu. S tako shvaćenom vjerom jaki će izbjeći opasnost i napast da preziru slabe zbog njihovih skrupula, a slabi će se okaniti osude jakih koji, po njihovu sudu, uzimaju vjeru kao razlog slobode od bilo kakve moralne stege.

Pavao razvija svoju misao u tri (14,1-12.13-23; 15,1-3)²⁶ ili četiri bloka: slabi i jaki u rimskoj kršćanskoj zajednici, odnosno pitanje kršćanske slobode (14,1-12); kršćanin obazriv prema bratu, odnosno pitanje kršćanske ljubavi (14,13-23); Kristov primjer za jake (15,1-6); Kristovo prihvaćanje obrezanih i pogana (15,7-13).²⁷ U drugom bloku razmišljanja ustrajava na stajalištu da određenje (ne)čistog ne ovisi o subjektivnoj prosudbi pojedinca, nego subjektivnu prosudbu stavlja u kontekst zajedništva kao objektivnosti, a u kontekstu zajedništva ispravno ponašanje određuje samo ljubav (14,15). Ljubav se može odreći onoga na što ima pravo, štoviše, ona sugerira i potiče takvo ponašanje da bi se izbjeglo spoticanje, pad, sablazan brata (14,21), odnosno da bi se uklonila zapreka u promicanju kraljevstva Božjega koje nije „jelo ili piće, nego pravednost, mir i radost u Duhu Svetome“ (14,17).

Pavao udaljuje praktični sud vjere od samosviđanja jer ako su vođeni sviđanjem samo sebi i svojim uvjerenjima, ponašanje je i jakih i slabih na istoj razini. Svako samosviđanje koje zanemaruje zajedništvo pogibeljno je za spas drugih. Vlastite prosudbe i uvjerenja u ime zajedništva u vjeri vode računa o posljedicama kod onih koji ih ne dijele ili koji nisu na istom

²⁴ Jesu li jaki kršćani iz židovstva, a slabi iz poganstva ili obratno? Čini se da pod slabima Pavao ovdje misli na kršćane iz židovstva koji su u svojem ponašanju ograničeni određenim ritualnim propisima o čistoj ili nečistoj hrani.

²⁵ Usp.: Colin G. KRUSE, „Virtù e vizi“, G. F. HAWTHORNE i dr. (ur.), *Dizionario di Paolo e delle sue lettere*, 1605-1607.

²⁶ Tako, O. MERK, *Handeln aus Glauben*, 167-173.

²⁷ Usp.: Heinrich SCHLIER, *Der Römerbrief*, Herder theologischer Kommentar zum Neuen Testament VI (Freiburg-Basel-Wien: Herder, ²1989.), 402-426.

stupnju izgrađenosti. Ako nisu takve, Pavao ih ocjenjuje kao sablažnjive. Od njih se ne odstupa zbog neispravnosti, nego zbog sagledavanja stanja u kontekstu općega dobra. To odstupanje ili popuštanje nije nikakav relativizam ili situacijska etika,²⁸ nego shvaćanje da apsolutna afirmacija slobode nužno vodi do negacije slobode drugih, da sloboda nije svrha samoj sebi. Sloboda se mjeri osvrptom na slobodu onih koje dodiruje slobodno djelovanje određenoga subjekta. Sloboda je odgovornost, a ona nestaje kada uvjetuje ili uzrokuje tuđe grijeh, koliko god grijeh uvijek ostaje osobni čin.²⁹

Odustajanje od osobne slobode da bi se izbjegle sablazni, nije nikakvo odricanje od izbora u skladu s osobnim uvjerenjem, nego je posljedica čovjekove osobnosti, odnosno odnosnosti, najprije s Bogom, a onda s njegovim spasenjskim djelovanjem u Isusu Kristu. Izbjegavanje sablazni zbog zajedništva i povezanosti s Kristom uokvireno je i nošeno Božjom milošću. Sloboda o kojoj Pavao govori sloboda je otkupljena čovjeka koja je ciljno usmjerena na zajedništvo, na zajednicu, na jedinstvo u Tijelu Kristovu. Slobodno odricanje od „slobode“ potpuni je izraz milosne dimenzije ljudske egzistencije i potpuno ostvarenje „slobode za“ (usp.: Gal 5,1).³⁰ U slobodi i odgovornosti za spasenje drugih, u Kristu oslobođeni čovjek brižno pazi da svojim ponašanjem ne uvuče drugoga u krivo postupanje koje može rezultirati i rezultira kobnim posljedicama. Izbjegavanje sablažnjiva ponašanja sastavnica je komunitarne dimenzije Božjega spasiteljskoga djela.

2. Uporaba imenice *σκάνδαλον*

Pavao rabi imenicu *σκάνδαλον* u 1 Kor 1,23, Gal 5,11 i Rim 9,33; 11,9; 14,13; 16,17. U većini slučajeva imenica se, za razliku od glagola, ne odnosi na ljudsko djelovanje, nego na Božje djelovanje koje je izazov i spoticaj za određeno ljudsko ponašanje.

²⁸ Vidi: Henricus DENZINGER – Adolfus SCHÖNMETZER (ur.), *Enchiridion Symbolorum, definitionum et declarationum de rebus fidei et morum*, editio XXXIV (Barcinone-Friburgi-Brisgoviae-Romae-Neo-Eboraci: Herder, 1987.), 787.

²⁹ „Grijeh je osoban čin. Osim toga odgovorni smo i za grijeh, što ih čine drugi, kad u njima sudjelujemo: učestvujući u njima izravno i svojevolarno; naređujući, savjetujući, hvaleći ili odobravajući ih; ne prijavljujući ili ne sprečavajući ih, kad smo to dužni učiniti; štiteći one koji čine zlo.“ (HRVATSKA BISKUPSKA KONFERENCIJA, *Katekizam Katoličke Crkve* (Zagreb: KS, 1994.), 474.).

³⁰ Usp.: Marinko VIDOVIĆ, „Za slobodu nas Krist oslobodi“ (Gal 5,1) – Poimanje slobode u Poslanici Galaćanima, III.: Sloboda kao status ne-robotovanja i afirmativno opredjeljenje za“, *Nova prisutnost* 18, (2020.), 625-640.

2.1. 1 Kor 1,23

Nigdje tako izravno i tako opširno kao u prva četiri poglavlja 1 Kor Pavao se ne bavi „riječu/ navještajem križa“ (*λόγος τοῦ σταυροῦ*),³¹ odnosno evanđeljem kao navještajem mudrosti križa. Tu je svekoliki njegov govor ekleziološki impostiran, za razliku od drugih tekstova o križu gdje mu je govor više antropološki impostiran, u smislu da je po križu Kristovu čovjek oslobođen od grijeha (usp.: 1 Kor 15,3; Rim 5-8), da je postao novo stvorenje (usp.: 2 Kor 5,17; Gal 6,15), da je po njemu opravdan, s Bogom pomiren, otkupljen, oslobođen, itd. Za njega je riječ križa, dakle, ne samo jednom dogođeni i neponovljivi kalvarijski događaj,³² nego navještaj križa, tvrdnja, svjedočanstvo o križu,³³ „ludost za one koji se gube, a za one koji se spasavaju, za nas, (je) snaga Božja“ (1 Kor 1,18). On osobno nije htio u Korintu znati ništa drugo nego Isusa Krista, i to raspetoga (usp.: 2,1-2).

U prva četiri poglavlja Poslanice Pavao se suprotstavlja razdori-ma (*σχίσματα*, 1,10) i svađama (*ἔριδες*, 1,11) u korintskoj zajednici navještajem križa. To je zbog toga što su uzrokovani, između ostaloga, svođenjem evanđelja na mudrost ljudi/ljudsku (*σοφία ἀνθρώπων*, 2,8) i kao takvi mogu se riješiti jedino posljednjim temeljem kršćanskog identiteta: „Je li Krist razdijeljen? Je li Pavao razapet za vas?“ (1,13). Pavao uvijek povezuje razapetost samo uz Krista, a ovdje je spominje da je isključi bilo komu drugomu. Kristova razapetost povezuje, ujedinjuje, stvara jedinstvo, tvori identitet onih koji je prihvaćaju. Ona je u središtu kršćanskog života, a sve drugo stoji na periferiji.

Kristov križ simbol je ili pojam za stvarnost Božje moći (*δύναμις θεοῦ*, 1,21.24.30; 2,6.7). Križ je Pavlovo evanđelje³⁴ i, za razliku od mudre besjede, nije kvalificiran mudročću, nego ludoščću (*μωρία*, 1,18.21.23.25; 2,14) i sablazni (*σκάνδαλον*, 1,23). Pavao ne govori izravno o mudrosti križa, ali uključno kaže da je to Božja mudrost³⁵ koja se očituje u ludosti i sablažnjivosti križa.

³¹ Radi se o isključivo Pavlovu izričaju koji rabi samo u 1 Kor 1,18. Uporabljeni genitiv je genitiv objektni, ali budući da specificira riječ konverzacije, može ga se odrediti kao genitiv sadržaja ili argumenta.

³² Pavao nikada ne pripovijeda *bruta facta* Isusove muke.

³³ U 1,21 izrijekom govori o *κηρύγμα*.

³⁴ Riječ križa je sintagmom *δύναμις θεοῦ* povezana s evanđeljem jer u Rim 1,16 kaže da je „evanđelje snaga Božja“.

³⁵ U prva 4 poglavlja 1 Kor nalazimo najveću koncentraciju izričitog mudrosnog rječnika kod Pavla. Od 44 pojavka riječi *σοφία-σοφός* u cijelom korpusu Pavlovih poslanica, ovdje ih nalazimo 28. Takva koncentracija se tumači kulturnim kontekstom Korinćana, ali odražava i teološku poziciju Pavla čiji govor nije samo polemički nego i ekspozitivni.

U grčko-rimskom svijetu,³⁶ a onda i u Novom zavjetu, križ je izraz najokrutnije kazne, poniženja (usp.: Fil 2,8) i sramote (usp.: Heb 12,2). On je *μωρία*, ludost, glupost, stupidnost, izraz prokletstva za onoga tko na njemu visi (usp.: Pnz 21,23). Unatoč tomu, Bogu se svidjelo spasiti vjernike ludošću navještaja (usp.: 1,21) u čijem središtu stoji sablazan križa. Za Pavla je raspeti Krist Božja snaga jer u njemu i po njemu na djelu je sam Bog.

Za Pavla križ nije nikakav univerzalni etički zahtjev, nikakvo apstraktno i neosobno načelo univerzalne vrijednosti,³⁷ nego je uvijek kristološka stvarnost. Za njega ne postoji križ izvan Kristova križa (usp.: 1 Kor 1,17.18; Gal 5,11; 6,12.14; Fil 2,8; 3,18), a taj nije samo nekakav prolazni stadij, nužna faza do uskrsnuća, nego trajno obilježje i uskrsloga Krista.³⁸ Moglo bi se s malo pretjerivanja reći da je i Pavlov govor o uskrsnuću u funkciji govora o križu. „Riječju križa“, tumačenjem i navještajem križa referira se na spasiteljsko značenje Krista, a upravo to je skandalozno i sablažnjivo.

U čemu se sastoji ludost i skandaloznost križa? Najprije u tome što njegov navještaj dijeli ljude na one „koji se gube/propadaju“ i one „koji se spasavaju“ (1,18), i to već sada.³⁹ Navještaj križa anticipira, dakle, eshatološki sud, konačno Božje vrednovanje.⁴⁰ Oni koji su na strani križa, nalaze se na strani spašenih. Za Grke, to je ludost, a za Židova sablazan. Pavlu je to razlog ponosa jer je po križu „meni svijet rasset i ja svijetu“ (Gal 6,14). Svijet je opreka „Božjoj mudrosti u otajstvu“ (*θεοῦ σοφία ἐν μυστηρίῳ*, 2,7), ali ne u smislu nekog općeg spasenjskog plana s neodređenim povijesno-eshatološkim dimenzijama, nego u smislu, što se vidi iz konteksta, mudrosti koja je sam Krist, i to Krist ukoliko je razapet (usp.: 1,23; 2,1-2).⁴¹

Izbor križa Kristova ili Krista križa nije samo izbor određenoga etičkog ponašanja nego izbor Božje ponude spasenja kao dara, milosti Božje. Zato je pravi odgovor na riječ/navještaj križa samo vjera (usp.: 1 Kor 1,21). Vjera u križu Kristovu prepoznaje povijesnu konkretizaciju

³⁶ Usp.: Martin HENGEL, *Crocifissione ed espiazione* (Brescia: Paideia, 1988.), posebno 31-129.

³⁷ Za sinoptike križ ima metaforičko značenje, simbol je iskušenja i poteškoća različitog tipa, slika nijekanja samoga sebe (usp.: Mk 8,34; Mt 10,38; Lk 9,23).

³⁸ Ernst KÄSEMANN, *Prospettive paoline* (Brescia: Paideia, 1972.), 89.

³⁹ Pavao rabi participe prezenta medijalnog: *ἀπολλυμένοις* i *σφζομένοις*.

⁴⁰ Usp.: Mathias RISSI, „κρίνω, κρίσις“, Horst BALZ - Gerhard SCHNEIDER (ur.), *Exegetisches Wörterbuch zum Neuen Testament*, Band II (Stuttgart-Berlin-Köln: Verlag W. Kohlhammer, 21992.), 787-794, 789s.

⁴¹ Usp.: Romano PENNA, *Il "mysterion" paolino. Traiettorie e costituzione*, *RivBibl Suppl.* 10 (Brescia: Paideia, 1978.), 56-58.

nepronicijive Božje dobrohotnosti (*εὐδοκία*, 1,21). Ljudima je to otajstveno, i zato izvor ludosti i sablazni.

Raspeti Krist jedini je temelj identiteta spašenih (usp.: 3,11), temelj jedinstva ljudskog roda, jer među onima koji prihvaćaju milosno Božje djelovanje u prilog svima i nepristrano nema bitnih razlika. Svi su pred Bogom jednaki, a vjerovjesnici na koje se Korinćani pozivaju, samo su „službenici po kojima ste došli do vjere“ (3,5). Bez križa koji upućuje na služenje drugima svi su samo „psihični - tjelesni“, a ne „duhovni - savršeni“ (2,6 - 3,3). Samo duhovni mogu ispitati „dubine Božje“ (2,10), točnije, križ kao objavu Božje volje da sve spasi na isti način i pod istim uvjetima. Mnogima je takav put spasenja ludost i sablazan, nešto što je Boga nedostojno.

Križ očituje Božju moć *sub specie contraria*. On poziva na vjernost i predanje Bogu i svijetu u ljubavi. Takvo predanje do gubitka života (usp.: Fil 2,6-11) što može biti drugo doli ludost i sablazan za sva ljudska mjerila i silogističke izvode ljudskog razuma i uma. Bog križa nije i ne može biti zaključak nikakva silogizma, štoviše, on dokida sve sustave ljudske logike na isti način kao što se ljubav i Božja misao ne mogu silogistički dokazivati (usp.: Iz 55,8). Nitko ne traži niti očekuje Boga na križu. Ljudske misli ne samo da nisu na razini Božjih misli, nego su često, i to na prvom mjestu, zapreka shvaćanju i prihvaćanju Božjih misli.

Božje djelo je sablažnjivo jer se ostvaruje izvan svih ljudskih očekivanja i parametara kojim ga ljudi mjere. Ono se prepoznaje samo na temelju objave: „Ono što oko ne vidje, i uho ne ču, i u srce čovječje ne uđe, to pripravi Bog onima koji ga ljube. A nama to Bog objavi u Duhu jer Duh sve proniče, i dubine Božje. (...) Naravan čovjek ne prima što je od Duha Božjega; njemu je to ludost i ne može spoznati jer po Duhu valja prosuđivati (...) A mi imamo misao Kristovu“ (2,9-16). Pavao ne govori ovdje o nekakvim mističnim vizijama u ime kojih bi odbacivao ljudska mjerila, nego o snazi križa, o Kristovoj misli koja unosi novi kriterij vrednovanja u sva ljudska vrednovanja. Njemu je Kristov križ ili raspeti Krist interpretativna struktura, paradigma za razumijevanje Boga, upravo ono „što oko ne vidje, i uho ne ču, i u srce čovječje ne uđe“. Ljudima je to sablazan i stijena posrtanja jer odudara i protivi se svim njihovim očekivanjima i nadanjima, svim ljudskim mjerilima „snage Božje“ koja je na spasenje svakomu tko vjeruje (usp.: Rim 1,16-17).

2.2. Gal 5,11

Poslanica Galaćanima, unatoč drukčijim mišljenjima,⁴² sigurno nije napisana protiv Židova.⁴³ Pavao je piše protiv kršćana koji su židovskog podrijetla ili inspiracije i koji pokušavaju pripisati Mojsijevu zakonu, odnosno obrezanju, odredbama o prehrani i blagdanima (usp.: 2,11-14; 4,10; 5,2), odlučnu ulogu u opravdanju, u uspostavi ispravnih odnosa s Bogom. Takav pokušaj njemu je „neko drugo“ (1,6), „različito evanđelje“ (1,8-9), vrebanje na slobodu u Kristu Isusu (usp.: 2,4). Ako u polemici protiv kršćana iz židovstva progovori i protiv judaizma, to mu nikada nije u prvom planu.

Pavao se, dakle, sučeljava s kršćanima iz židovstva, s njima polemizira jer oni žele dovesti kršćane iz poganstva u okvir svojih legalističkih i soterioloških poimanja. Njima je Pavlov govor o spasenju bez obrezanja i drugih obrednih propisa iz židovstva doista sablažnjiv, ali Pavao smatra da ta sablazan ne smije nipošto biti obeskrijepljena, stavljena izvan snage, suspendirana.

Sablazan Pavlova navještaja najočitija je u kontekstu židovskog poimanja o posredničkoj i soteriološkoj ulozi Tore. Pavao ne nastupa protiv Zakona zato što bi bio slab ili nesavršen, zato što povijesni čovjek nije u mogućnosti izvršavati sve njegove odredbe, nego zato što je uvjeren da je definitivna objava Božje pravednosti, odnosno ponovne milosne uspostave ispravnog odnosa s Bogom ostvarena u Isusu Kristu, posebno u njegovoj smrti na križu. Zakon je čak i kao riječ Božja, što Pavao nikada ne dovodi u sumnju, u opasnosti da postane „mrtvo slovo“ (usp.: 2 Kor 3,6; Rim 7,6), prokletstvo za neposlušnog Izraela, a prijanjanje uz osobu koja je živa i koja daruje život ostvaruje novo stvorenje (usp.: 2 Kor 5,17; Gal 6,15), novi savez koji je onima koji su poistovjećivali Božji narod s granicama židovskog naroda bio doista sablažnjiv.⁴⁴ Tražiti opravdanje u Zakonu, znači ispasti iz milosti (Gal 5,4; usp.: 2,21). Upravo zbog takvih stavova Pavao je optuživan za apostaziju, a njegov je navještaj evanđelja shvaćan kao najveća sablazan. Baš zato što daruje, a ne samo zahtijeva slobodu, evanđelje je Radosna vijest. Ona ne ograničava spasenje na djelovanje/zasluge, nego ga nudi svima koji vjeruju.

⁴² Usp.: Robert JEWETT, „The Agitators and the Galatian Congregation“, *New Testament Studies* 17 (1970./71.), 198-212.

⁴³ Usp.: George HOWARD, *Paul: Crisis in Galatia. A Study in Early Christian Theology* (Cambridge: Cambridge University Press, 1979.), 1-19.

⁴⁴ Usp.: Frank THIELMAN, „Legge“, G. F. HAWTHORNE i dr. (ur.), *Dizionario di Paolo*, 920-943, 933-935.

Pavlovo shvaćanje slobode nije slobodarstvo, nego se ona ostvaruje u ljubavi (*ἀγάπη*), u služenju, pa čak i ropstvu, što je paradoksalno: slobodan, a sluga/rob. Taj paradoks ili antinomija slobode i ropstva razara ponos onih koji ga temelje u svojoj vjernosti Zakonu. Po Zakonu raspeti je od Boga proklet (usp.: Pnz 21,23), a Pavao ga naviješta kao ostvareno spasenje i kao izvor spasenja svima, ma koliko zbog toga on osobno i drugi koji prihvaćaju njegov navještaj trpjeli progonstvo. Božja milost, koja je jedina spasiteljica, objavljuje se u sablazni križa. Odbaciti tu sablazan, značilo bi odbaciti Božju milost, a time i spasenje koje Bog nudi svima.

Križ uzrokuje zgražanje i protivljenje, dokida sigurnosti i zasluge oslonjene na izvanjske obrede i, jer ne nudi ljudski, nego božanski način spasenja, sablažnjiv je. Shvatljiv je i prihvatljiv samo u Božjem daru Duha u/po kojemu ono što je nekoć bilo „klopka“, „zamka“, „kamen spoticanja“, postaje najveći ponos i slava (usp.: 6,14). Obeskrijepiti, oduzeti snagu, suspendirati (*κατήρηται*) sablazan križa (*τὸ σκάνδαλον τοῦ σταυροῦ*), isto je što i dokinuti evanđelje koje Pavao naviješta.

Radosna vijest Božjega zahvata u Kristu i njegovu križu uvijek ima u sebi i dimenziju sablazni, ne toliko da uzrokuje čovjekov pad, isključenost iz spasenja, nego ako izaziva zgražanje, čuđenje. Ona je uvijek poziv i izazov na vjerničko oslanjanje na Božje djelo. Sablazan križa čvrsto ukorjenjuje život vjere u sadašnji povijesni svijet, a nebo predstavlja kao buduću stvarnost, istina, već prisutnu u obećanju, ali ne još realnu: *non in re sed in spe* (Luther).

2.3. Rim 9,33; 11,9

Pavao se na više mjesta u svojim poslanicama priznaje Židovom, Izraelcem, onim koji voli svoj narod i želi njegovo spasenje (usp.: 2 Kor 11,22; Fil 3,4-6; Rim 9,2-3).⁴⁵ U Rim 9-11 to priznanje i pripadnost Izraelu posebno dolazi do izražaja. Tu promišlja ulogu i budućnost Izraela u Božjemu naumu.⁴⁶ Izrael mu je kao vjernom Židovu nositelj duhovne baštine koja se u Kristu otvorila i poganima. Nikada ne kaže da su pogani u potpunosti zamijenili Izrael ili da on nema nikakvu ulogu u Božjoj budućnosti. Ono što je Bog darovao Izraelu, neopozivo je i Izrael ima nezaobilazno mjesto u Božjoj rasporedbi spasenja.

⁴⁵ Usp.: William R. STEGNER, „Giudeo, Paolo come“, G. H. HAWTHORNE i dr. (ur.), *Dizionario di Paolo*, 773-786.

⁴⁶ Usp.: Ulrich WILCKENS, „Über Abfassungszweck und Aufbau des Römerbriefs“, Ulrich WILCKENS, *Rechtfertigung als Freiheit. Paulusstudien* (Neukirchen-Vluy: Neukirchener Verlag, 1974.), 110-170.

Za razliku od prethodnog dijela Poslanice, gdje uglavnom rabi pojam Židov - *Ἰουδαῖος* (usp.: 1,16; 2,9.10.17.28bis; 3,1.9.29), ovdje Pavao puno češće rabi pojam Izrael/ac (*Ἰσραηλίτης* - 9,4; 11,1; *Ἰσραήλ* - 9,6bis.27bis.31; 10,19.21; 11,2.7.25.26). Radi se o novom shvaćanju. Riječju *Ἰουδαῖος* naglašava etničku pripadnost židovskom narodu, a riječima *Ἰσραηλίτης/Ἰσραήλ* njegovu duhovnu baštinu, njegovo savezništvo s Bogom, njegovo izabranje.

Unatoč tomu što Izrael u većini odbija ili je odbio evanđelje (usp.: 9,31; 10,16.20s; 11,7-10), Pavao čuva njihovu povlasticu ljubljenosti od Boga zbog otaca, njegovo izabranje koje je neopozivo i njegovo baštinjenje Božjega obećanja Abrahamu. Ipak, i u Izraelu dolazi do diferencijacija jer je njegov identitet vezan uz Božje izbore. Svi tjelesni potomci Abrahamovi nisu Izraelci, nego je Izrael (od)uvijek bio plod Božjih izbora i Božje vjernosti svojim obećanjima. Izrael je to što jest po Božjem izboru, a to omogućuje Pavlu da i pogane uključi u Božje naume. Oni su od početka uključeni u Božje obećanje, a to se uključenje povijesno ostvarilo Izraelovom pogreškom (usp.: 9,6-29). Pavao želi razložiti tu njihovu pogrešku koja je u konačnici imala pozitivne učinke za pogane, a na kraju će imati i za sam Izrael. Perspektiva mu je povijesnospasenjska, i to pod komunitarnim vidom, a ne samo, kao u prvom dijelu Poslanice, pod teološkim vidom.

Proširenje Božjeg blagoslova Abrahamu na sve narode, barem priremenim stavljanjem po strani njegovih tjelesnih potomaka, to je Izraelu neshvatljivo i sablažnjivo. Zbog toga ne prihvaća Pavlov navještaj, čime se našao u situaciji, s jedne strane, od Boga ljubljenog naroda, a s druge, u stanju protivnika, neprijatelja evanđelja. Pavao doista o njima govori kao o „neprijateljima“ (*ἐχθροί*, 11,28), ali ne u sociološkom, nego u teološkom smislu. Ne radi se o sučeljavanju i suprotstavljanju Židova i kršćana, nego o sučeljavanju nevjernih Židova i Boga (usp.: 9,13; 11,21a). To stanje Pavao tumači njihovom pogreškom, njihovim posrnućem pred vjerom u Isusa Krista, pred Isusom Kristom koji je za njih postao „stijena posrtanja“ i „kamen spoticanja“ (9,32-33).

U čemu se sastojala Izraelova pogreška ili posrnuće? Točnije, zašto je Krist stijena posrtanja Izraelu? Pavao to tumači njihovim traženjem vlastite pravednosti (10,3), ali ne u smislu da su se oslanjali na vlastita djela i zasluge pred Bogom, kako se često pogrešno tumači, nego u smislu da su tražili pogrešnu vrstu pravednosti, pravednost samo za sebe, isključivu pravednost koja je vezana uz tjelesno podrijetlo od Abrahama. Takvo ih je traženje dovelo do posrnuća. Zapleli su se i pali pred Pavlovim navještajem da je pravednost, odnosno spasenje u Kristu i vjeri u njega, otvoreno svima koji vjeruju. To su doživjeli kao opasnost i prijetnju budućnosti i blagostanju Izraela. Pavao, međutim, ne posustaje

naviještati Krista kao potvrdu obećanja (*βεβαίαν τῆς ἐπαγγελίας*, 4,16) danoga Abrahamu i proširenje saveza koji sada obuhvaća vjernike iz poganstva, kao i vjernike iz Izraela. Time Izrael, po njemu, nije odbačen, nego privremeno otvrdnut od Boga dok pogani ne povjeruju.

Pavao je svjestan da je i Izrael, barem u nekim svojim vidovima i strujama, otvoren prihvaćanju pogana u Božje spasiteljsko djelo, ali se Izrael drži sheme „najprije Židovi, a onda pogani“. Iz osobnog realnog povijesnog iskustva, Pavao zaključuje da se povijesni redosljed spasenja izokrenuo. Uočivši da navještajem Krista pogani postižu spasenje prije velikog broja njegovih sunarodnjaka, formulira teologiju konačnog spasenja i Izraela, koje će uslijediti nakon pogana (11,12). Izraelova sablažnjenost Kristovim djelom omogućila je pristup poganima, a pogansko prihvaćanje toga djela bit će razlogom restauracije, obnove i obraćenja Židova. Takvo tumačenje Pavao ne gradi samo na osobnom iskustvu nego i na svjedočanstvu Pisma.

Svekoliko Pismo i govor o Bogu svjedoče o Božjoj vjernosti samomu sebi. Ta se vjernost očitovala i u Božjem djelu u Kristu. Bog je, naime uvijek sebi rezervirao vjerni „ostatak“ za provođenje svojih nauma. Govor o ostatku nije za Pavla govor o Božjem odbacivanju ili sudu, nego o njegovu milosrđu. Ostatak je uvijek svjedočio Božje izbore na temelju njegova milosrđa, smilovanja. I sada u Izraelu, osim onih koji su se sablažnjavali nad Božjim djelom u Kristu, ima onih koji ga prihvaćaju i koji su prvina buduće žetve, znak nade za svekoliki Izrael. Sablažnjivost Božjega djela u Kristu bit će uklonjena prihvaćanjem činjenice da je „Bog sve zatvorio u neposlušnost da se svima smiluje“ (11,32). Takvo Božje djelovanje Pavao tumači neistraživim putovima Božje mudrosti (usp.: 11,33-36) koja ne preže ni od sablazni u privođenju svega čovječanstva sebi.

Božje smilovanje prema svima povijesno je došlo do izražaja u skandaloznoj smrti Isusa iz Nazareta. „Bog nije poštedio ni svoga Sina, nego ga je predao za sve nas“ (8,32). Bog je prihvatio tu skandaloznu smrt kao izraz krajnje ljubavi (usp.: 8,35a), solidarnosti s ranjenim čovječanstvom i po njoj transformira i zlo, što smrt i jest, u dobro otajstvenim putovima koji nisu dostupni našem razumijevanju (usp.: 1 Kor 1,18-30).

Pavao ne osuđuje Izraelovu sablažnjenost Božjim djelom u Kristu, nego je vješto integrira u nedokučive Božje spasenjske putove. Božji naum ostvaruje se u povijesti i po/preko sablazni, štoviše, i Bog je sablažnjiv za čovjeka koji ga stavlja u okvire Zakona i pokušava predviđati. Božji naum je u povijesnom ostvarenju egzistencijalan, dinamičan i u pojedinim fazama djeluje kao kamen spoticanja. Ni sablazan, ni sablažnjenost nisu, dakle, samo negativno kvalificirane. Za Pavla i one su u službi povijesnog ostvarenja Božje volje o spasenju svih ljudi.

Zaključak

Označivši, na temelju uobičajene iskustvene i suvremene uporabe pojmova, sablazan kao (ne)namjernu slobodnu aktivnost pojedinaca ili skupina koja drugomu u nekoj konkretnoj situaciji može postati zamka ili prigoda pada, spoticaja na putu prema nekom cilju i iznjevši sažeto starozavjetnu uporabu pojmovlja za tu stvarnost, istražili smo Pavlovo razumijevanje sablazni u njegovim izvornim poslanicama oslanjajući se na njegovu uporabu glagola *σκανδαλίζω* i imenice *σκάνδαλον*, koja je sinonimna s izričajima *λίθος προσκόμματος* i *πέτρα σκανδάλον*.

Uvažavajući starozavjetni govor o sablazni, Pavao četiri puta rabi glagol *σκανδαλίζω* (1 Kor 8,13[bis], 2 Kor 11,29 i Rim 14,21) i šest puta imenicu *σκάνδαλον* (1 Kor 1,23, Gal 5,11; Rim 9,33; 11,9; 14,13; 16,17). Iz takve uporabe odmah se uočava da glagol rezervira za ljudsku, a imenicu za Božju aktivnost, pod utjecajem kojih pojedinci ili skupine na putu prema spasenju kao cilju posrću, zapinju, sapleću se o zamku, gube orijentaciju i padaju.

Ljudska aktivnost sablazni može biti plod slobodnog i savjesnog djelovanja iz ispravne spoznaje i uvjerenja koje se ne obazire na stanje drugih i tako prouzrokuje njihove dvojbe, zapletanja, skretanje s ispravnog puta i padove. Pred takvim stanjem Pavao u ime agapične ljubavi i brige za druge, svjestan da se radi o perifernim stvarnostima za odnos s Bogom kao što su obredi i hrana, savjetuje odustajanje od sablažnjive aktivnosti u ime ljubavi koja ograničava i usmjerava slobodu prema odgovornosti za drugoga. Takvo odustajanje nije plod sviđanja drugima ili dvoličnog stava, nego onoga što je Bog u Kristu učinio i ponudio čovječanstvu. Tako u 1 Kor 8,13 i Rim 14,21.

Sablazan koja je prouzrokovana ispravnom i zauzetom vjerski-sničkom aktivnošću, koja nastaje zbog krivih očekivanja od Boga, nju Pavao ne uklanja, nego je proglašava prijetvornom i krivom. Oprez da se drugoga ne sablazni ima i svoje okvire i ograničenja. Božje djelo u Kristovu križu i proslavi ne može se i ne smije dokinuti, pa ni onda kada je nekomu sablažnjivo, kada se nad njim zgraža i ogorčuje. Tako u 2 Kor 11,29.

Kada sablazan nije plod ljudskog djelovanja, nego Božjeg djelovanja, koje je izazov, spoticaj ili stijena posrtanja za određeno ljudsko ponašanje, Pavao uglavnom rabi imenicu *σκάνδαλον*. Božje djelo očitovano u Kristovu križu sablažnjivo je zbog krivih ljudskih očekivanja i mjerila. Bog djeluje *sub specie contraria*, a to je ljudima ludost i izvor sablazni. Božja milost, koja je jedina spasiteljica, objavljuje se, ne toliko u Zakonu, koliko u sablazni križa. Pavao ne osuđuje, ne dokida i ne ublažuje sablazan križa.

Prihvaća je i vješto integrira u nedokučive Božje naume i povijesne spasenjske putove. Božji naum ostvaruje se u povijesti i po/preko sablazni, štoviše, sam Bog je sablažnjiv za čovjeka koji ga uzakonjuje i pokušava predviđati svojim mjerilima. Tako u 1 Kor 1,23; Gal 5,11 i Rim 9,33; 11,9.

Svakako, Pavao vrlo diferencirano pristupa fenomenu sablazni. Dobro razlikuje sablažnjivost ljudskog i božanskog djelovanja. Od ljudskog djelovanja koje ugrožava spasenje drugih u nebitnim i perifernim stvarnostima traži odustajanje, a od onoga koje ostaje na crti i svjedoči Božje djelo u Kristu ne traži odustajanje, a takvu sablažnjenost proglašava prijetvornom i lažnom. Sablazan Božjega djelovanja integrirana je u Božje naume spasenja jer i sam Bog, koji je za čovjeka, uvijek ostaje *semper maior*, može biti sablažnjiv.

SCANDAL IN PAUL'S ORIGINAL WRITINGS

Summary

*Starting from the experiential meaning of the term "scandal" and its Old Testament concept, the author explores Paul's original texts in which the verb σκανδαλίζω and the noun σκάνδαλον and their synonyms λίθος προσκόμματος and πέτρα σκανδάλου appear. The paper is divided into two parts based on the uses of verb or noun. The first part examines the texts of 1 Cor 8:13, 2 Cor 11:29 and Rom 14:21; and the second part examines the texts 1 Cor 1:23, Gal 5:11 and Rom 9:33; 11:9; 14:13; 16:17. Verbal use refers to scandal as a free (un)intentional human activity that results in doubts, entanglements, and deviations from the right path, and blocks the process of salvation. If it is a peripheral reality for salvation (rituals, food), it should be given up, and any scandalous action that occurs due to the correct immersion in God's saving plans is not scandalous simply because it results in false and hypocritical scandal. For the scandal of God's saving plans in their historical realization, culminating in the cross of Jesus Christ, Paul uses the noun. This scandal is inevitable because of wrong human standards applied to God and his saving activity. In the conclusion, the author summarizes the results of the research, emphasizing that Paul approaches the phenomenon of scandal in a very nuanced way and that he very skillfully integrates scandal in God's historical but mysterious actions, in the scandal of God himself, who always remains for men *semper maior*.*

Keywords: *God's plan, care for others, Christ's cross, human standards, fall, stumble, scandal, conscience, knowledge, faith, prophetic action.*

Translation: Josip Knežević and Kevin Sullivan